

gisk tilgang til staten og til de internationale relationer. I Yalvacs formulering drejer det sig om at udvikle et teoretisk perspektiv, der samler de interne klasseforhold, verdensmarkedet og statssystemet i en enhedsopfattelse. Fred Hallidays bidrag, der i øvrigt er et genoptryk af en artikel fra *Millenium*, afslutter bogen og sammenfatter på udmærket vis dens hovedærinde.

Morten Ougaard
Handelshøjskolen i København

Niels Thomsen og Jette D. Søllinge, *De danske aviser 1634-1991*, Bind 1-3 (Bind 1-2 dog med titlen *De danske aviser 1634-1989* og forfatterangivelsen Jette D. Søllinge og Niels Thomsen), Odense: Dagspressens Fond, i kommission hos Odense Universitetsforlag, 1988-1991, 356 + 727 + 836 s., 328,00 kr. pr. bind i abonnement; 328,00-498,00 kr. i løssalg.

Det er et ret imponerende værk, der skal anmeldes her, et værk, der på mange måder tjener de to forfattere/udgivere til stor ære. Og i forhold til indbinding og omfang er det faktisk også et ret billigt bogværk.

De danske aviser 1634-1989/91 er en samlet og principielt altomfattende håndbog over dansk dagspresse og dens enkelte aviser fra den første spæde start i 1634 og til nu, en total national avisregistrant. Værket er bygget systematisk op over de mange forskellige aviser, der er udkommet i de perioder, de tre bind dækker (1634-1847, 1848-1917 og 1918-1991), og for overskuelighedens skyld er det yderligere bygget op over et geografisk princip: Landet er delt op i et stort antal bladdistrikter (hovedsageligt byerne og deres oplande). Inden for disse områder er aviserne registreret kronologisk efter starttidspunkt.

Bladdistrikttankegangen begyndte Niels Thomsen at udvikle allerede i begyndelsen af 1960'erne, hvor han var ansat på det dengang nyetablerede pressemuseum i Århus, og hvor indsamlingen af materiale om danske aviser naturligvis var en central aktivitet. En første udgave af det nu foreliggende værk forelå allerede i 1963, men blev aldrig udgivet. Til gengæld kom den til at udgøre en del af datagrundlaget for Niels Thomsens disputats fra 1972, *Dagbladskonkurrencen 1870-1970*. Det foreliggende værk kan på en række punkter ses som en videreførelse og udbygning i tid og rum af registreringsarbejdet fra begyndelsen af 1960'erne, undervejs justeret og opdateret i forbindelse med disputatsarbejdet. Niels Thomsen har undervejs også beskæftiget sig med meget andet, så det er måske for meget at tale om et livsværk – men man kommer unægteligt tæt på, at det er den eneste rigtige karakteristik! Og hermed er Jette Søllinges indsats på ingen måde søgt forklejnet!

Med kendskab til det toleddede indplaceringssystem kan man rimelig nemt finde frem til de enkelte aviser, som i sammenhængen er afgrænset til egentlige dagblade, dagbladslignende periodika og – navnlig fra de ældre perioder – tidsskrifter, der har udfyldt dagbladslignende funktioner, dvs. leveret nyheder om

gisk tilgang til staten og til de internationale relationer. I Yalvacs formulering drejer det sig om at udvikle et teoretisk perspektiv, der samler de interne klasseforhold, verdensmarkedet og statssystemet i en enhedsopfattelse. Fred Hallidays bidrag, der i øvrigt er et genoptryk af en artikel fra *Millenium*, afslutter bogen og sammenfatter på udmærket vis dens hovedærinde.

Morten Ougaard
Handelshøjskolen i København

Niels Thomsen og Jette D. Søllinge, *De danske aviser 1634-1991*, Bind 1-3 (Bind 1-2 dog med titlen *De danske aviser 1634-1989* og forfatterangivelsen Jette D. Søllinge og Niels Thomsen), Odense: Dagspressens Fond, i kommission hos Odense Universitetsforlag, 1988-1991, 356 + 727 + 836 s., 328,00 kr. pr. bind i abonnement; 328,00-498,00 kr. i løssalg.

Det er et ret imponerende værk, der skal anmeldes her, et værk, der på mange måder tjener de to forfattere/udgivere til stor ære. Og i forhold til indbinding og omfang er det faktisk også et ret billigt bogværk.

De danske aviser 1634-1989/91 er en samlet og principielt altomfattende håndbog over dansk dagspresse og dens enkelte aviser fra den første spæde start i 1634 og til nu, en total national avisregistrant. Værket er bygget systematisk op over de mange forskellige aviser, der er udkommet i de perioder, de tre bind dækker (1634-1847, 1848-1917 og 1918-1991), og for overskuelighedens skyld er det yderligere bygget op over et geografisk princip: Landet er delt op i et stort antal bladdistrikter (hovedsageligt byerne og deres oplande). Inden for disse områder er aviserne registreret kronologisk efter starttidspunkt.

Bladdistrikttankegangen begyndte Niels Thomsen at udvikle allerede i begyndelsen af 1960'erne, hvor han var ansat på det dengang nyetablerede pressemuseum i Århus, og hvor indsamlingen af materiale om danske aviser naturligvis var en central aktivitet. En første udgave af det nu foreliggende værk forelå allerede i 1963, men blev aldrig udgivet. Til gengæld kom den til at udgøre en del af datagrundlaget for Niels Thomsens disputats fra 1972, *Dagbladskonkurrencen 1870-1970*. Det foreliggende værk kan på en række punkter ses som en videreførelse og udbygning i tid og rum af registreringsarbejdet fra begyndelsen af 1960'erne, undervejs justeret og opdateret i forbindelse med disputatsarbejdet. Niels Thomsen har undervejs også beskæftiget sig med meget andet, så det er måske for meget at tale om et livsværk – men man kommer unægteligt tæt på, at det er den eneste rigtige karakteristik! Og hermed er Jette Søllinges indsats på ingen måde søgt forklejnet!

Med kendskab til det toleddede indplaceringssystem kan man rimelig nemt finde frem til de enkelte aviser, som i sammenhængen er afgrænset til egentlige dagblade, dagbladslignende periodika og – navnlig fra de ældre perioder – tidsskrifter, der har udfyldt dagbladslignende funktioner, dvs. leveret nyheder om

især offentlige anliggender, internationale forhold og indenlandsk politik, samt kommentarer til disse forhold. Denne afgrænsning er anført i hvert af bindene, om end det i bind 3 (p. 13) også anføres, at man må søge til *Dagbladskonkurrencen* for en uddybning. Det forekommer lidt mærkeligt, at man således skal henvises til supplerende litteratur, når vi her har at gøre med et nyt nationalt standardopslagsværk på små 2.000 sider – hvorfor skal der ikke være en autoritativ og udtømmende behandling af centrale definitoriske problemer her? Det understreges også, at en række mellem- og overgangsformer – for eksempel en række illegale blade – alligevel er medtaget. Især før 1847 – altså den periode, som dækkes af det første bind – var det i øvrigt langt fra altid tilfældet, at aviserne varetog de samme funktioner som de nuværende dagblade. Men også i de senere perioder er der registreret en række periodika, der ikke falder ind under traditionelle avisdefinitioner.

Den geografiske afgrænsning af Danmark er udstrakt til også at omfatte Færøerne og Grønland, Sydslesvig til og med oktober 1864, Holsten til og med 1863, Norge til og med 1814, Island til og med 1874, Vestindien indtil 1917 og dansk-sprogede aviser i udlandet. Danske rigsdele medtages altså, så længe de var danske – bortset fra Island, hvor 1874 forekommer at være et lidt for tidligt tidspunkt at trække grænsen.

Udover titel og udgivelsesperiode(r) er der – så vidt det overhovedet har været muligt – for hver enkelt avis samlet oplysninger om sprog, udgivelsesmæssig status, sammenhæng med andre blade, bladtype, dominerende emnetyper, partifarve, udgivelsesfrekvens, format og sidetal, eventuelle tillæg, trykkeriforhold, udgiver- og ejerforhold, privilegier, økonomi, udbredelse, redaktion, kortfattet historik, hvor aviserne kan ses, dersom de er bevaret, samt endelig – og det er ikke mindst vigtigt – arkivalier og litteratur til de enkelte blades historie. Denne lange liste viser, hvor meget Jette Søllinge og Niels Thomsen har forsøgt at finde frem til om hver eneste avis. Det siger vist også sig selv, at man ikke i alle tilfælde har kunnet finde alle de oplysninger, der kunne være behov for – eller også er de mindre detaljerede, end det måske ville være ønskeligt. Men det kan de to forfattere/udgivere bestemt ikke klandres for.

Det er et meget imponerende indsamlingsarbejde, der er foretaget, som nævnt først af Niels Thomsen, senere også af Jette Søllinge. Det er da også åbenbart, at det må have været et meget større arbejde, end H.P. Clausen forestillede sig, da han i begyndelsen af 1960'erne (i *Aviser som historisk kilde*) skrev, at udarbejdelsen af en sådan registrant – jf. omtalen ovenfor af projektet på Dansk Pressemuseum – var en opgave, der ville være »overkommelig – selv om den kræver en betydelig arbejdsindsats«.

Det siger vel sig selv, at det her hverken er muligt eller ønskeligt at gå ind i en detailldiskussion af bogen – det er en håndbog, der medtager så mange oplysninger om sit emne, som det nu engang er muligt, og som er opbygget med en bestemt struktur, der virker yderst hensigtsmæssig, både når man søger oplysninger om en bestemt avis, og når man skal undersøge, hvorledes avisstrukturen har været i et bestemt område i en bestemt periode. Det er i øvrigt bemærkelsesværdigt, at bladdistrikttankegangen – som har været hensigtsmæssig som struktu-

rerings- og ordningsprincip – tilsyneladende har været af mindre betydning som analytisk redskab.

Værket er som nævnt udsendt i tre bind, der dækker forholdsvis velafgrænsede perioder i den pressehistoriske og – især – politiske udvikling. Det er fint, at de tre bind kan anskaffes separat, men for biblioteker og andre institutioner vil det være naturligt at anskaffe dem alle, også fordi det er nødvendigt, hvis man mere systematisk vil følge de blade, der udkom i mere end én af de tre perioder. Hvert af bindene er i øvrigt forsynet med en pressehistorisk indledning, som Niels Thomsen har skrevet. Der er tale om ganske komprimerede oversigter, som både dækker den pressehistoriske udvikling og de relevante dele af den almindelige politiske og samfundsmæssige udvikling. Det er nyttige oversigter, men det siger sig selv, at de på henholdsvis ca. 40, 65 og 84 sider må få en oversigtsmæssig karakter. På den anden side er de sikkert af et omfang, der vil svare til mange brugeres behov for en vis baggrund, inden man går ind i værkets hoveddel, som ubetinget er de geografisk og kronologisk strukturerede dagbladsoversigter. Man kan dog undre sig over, at Niels Thomsen ikke har fundet anledning til at give perioden 1958-91 andet end en helt stedmoderlig behandling, hvad der forekommer besynderligt i betragtning af de radikale ændringer i pressestrukturen (for eksempel avisdøden) – og i hele mediebildet – som har kendetegnet netop denne periode. At pressens førende historiker ikke har forsynet det standardopslagsværk, der nu bærer hans navn, med mere end nogle løse almindeligheder til karakteristisk af udviklingen i de seneste tre årtier, er virkelig en skam. Når udsendelsen af bind 3 blev forsinket i to år i forhold til den lagte plan, skulle man også tro, at der havde været mulighed for at give en bare nogenlunde fyldestgørende behandling af den presse- og mediehistoriske udvikling – så meget mere som man jo har lagt vægt på at opdatere værkets formelle tidsramme til 1991!

Der forekommer naturligvis enkelte småfejl hist og her, men det kan vanskeligt være anderledes i et så stof- og *facts*-mættet værk. Forsinkelsen på udsendelsen af bind 3 har dog gjort det muligt at indføje en liste med de tilføjelser og rettelser til de to første bind, som man er blevet opmærksom på. Denne liste fylder seks sider, og den samvittighedsfulde bruger bør naturligvis føre disse tilføjelser og rettelser ind i på rette sted i de to første bind, hvilket imidlertid er ganske tidrøvende.

Her skal kun suppleres med det uheldige, at man i bind 1 har glemt at medtage det oversigtskort over bladdistrikterne, der henvises til (p. 11). Det må så findes i et af de senere bind, men hvis man havde tænkt sig at klare sig med bind 1, er det jo lidt uheldigt. På grund af forsinkelsen af bind 3 ses enkelte småfejl deri, som vist især vedrører 1990 og 1991. En af disse vedrører det planlagte samarbejde mellem Politiken og Frederiksborg Amts Avis, som omtales ved den sidste, men overhovedet ikke ved den første, hvad der virker mærkeligt. Det må også være en fejl, at man ikke har fået fjernet de redaktionsinterne angivelser af, hvilke aviser der har fået oplysningerne revideret i henholdsvis 1962 og 1990, for det vedkommer naturligvis ikke værkets brugere. I den forbindelse må det undre, at det ikke har været muligt at give oplagstal fra 1989 og 1990. I det hele taget er det tydeligt, at arbejdet med bind 3 er gået stærkt. Ombrydningen bærer nogle steder

præg af hastværk, og flere af illustrationerne har fået mærkelige placeringer, langt fra omtalen af de aviser, som de angiveligt skulle vise noget om.

Hvad er så den samlede konklusion? Den er entydigt, at Niels Thomsen og Jette Søllinge må gratuleres med færdiggørelsen af en flot og arbejdskrævende indsats, som vil blive værdsat af alle de mange, der har brug for konkrete og vel-funderede oplysninger om danske aviser og deres forhold, enten i hele perioden fra 1634 til ca. 1990 eller på enkelte konkrete tidspunkter. I forhold hertil vejer det mindre tungt, at der er blevet renonceret på en tilfredsstillende pressehistorisk indledning om perioden siden sidst i 1950'erne, og at der fortsat kan findes småfejl. Det *er* næsten ikke til at undgå, og fejlenes beskedne antal skal under alle omstændigheder relateres til den helt utrolige mængde af oplysninger, som findes på de mange sider.

Dén nationale avisregistrant, som H.P. Clausen pegede på behovet for dengang for tredive år siden – og som Niels Thomsen allerede arbejdede på – er omsider kommet i hus!

Jørgen Elklit
Institut for Statskundskab